

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

ΡΟΙΑΡΕS MADURO

της 26ης Ιουνίου 2008¹

1. Στην υπό κρίση υπόθεση το Corte Suprema di Cassazione (Ιταλία) έχει υποβάλει στο Δικαστήριο ερωτήματα που αφορούν την ορθή ερμηνεία των διατάξεων του Πρωτοκόλλου περί των προνομίων και ασυλιών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και του εσωτερικού κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σε σχέση με την ασυλία που ισχύει για τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, όσον αφορά την άσκηση αγωγής ή ποινικής δίωξης κατ' αυτών.

2. Οι δύο υποθέσεις στις οποίες ανέκυψαν τα προδικαστικά ερωτήματα που έχουν υποβληθεί εν προκειμένω αφορούν την άσκηση αγωγής κατά ενός Ιταλού ευρωβουλευτή λόγω συκοφαντικής δυσφήμισης. Η αγωγή έγινε δεκτή από τα εθνικά δικαστήρια, τα οποία επιδίκασαν χρηματική ικανοποίηση στους ενάγοντες. Το ιταλικό Ακυρωτικό ερωτά, πρώτον, αν το εθνικό δικαστήριο ενώπιον του οποίου έχει ασκηθεί αγωγή κατά ευρωβουλευτή είναι υποχρεωμένο να ζητήσει από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την άρση της ασυλίας, εφόσον ο ίδιος ο ευρωβουλευτής δεν έχει υποβάλει στο Κοινοβούλιο αίτηση υπεράσπισης της ασυλίας του, και, δεύτερον, αν το ίδιο το εθνικό δικαστήριο έχει την εξουσία, εφόσον το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν εκδηλώσει την πρόθεση να υπερασπιστεί την ασυλία του ενδιαφερόμενου ευρωβουλευτή, να αποφανθεί επί του ζητήματος αν η συμπεριφορά του ευρωβουλευτή καλύπτεται από την ασυλία.

I — Πραγματικά περιστατικά

3. Ο εναγόμενος της κύριας δίκης, ο Alfonso Luigi Marra, ήταν μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου από το 1994 μέχρι το 1999. Ενώσω ήταν ευρωβουλευτής, έθεσε σε κυκλοφορία διάφορα φυλλάδια, με τα οποία ασκούσε κριτική στο ιταλικό σύστημα απονομής της δικαιοσύνης και σε συγκεκριμένους δικαστές. Ο Antonio Clemente και ο Eduardo De Gregorio, των οποίων τα ονόματα αναφέρονταν στα φυλλάδια αυτά, ενήγαγαν τον Α. L. Marra για συκοφαντική δυσφήμιση. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δέχτηκε την αγωγή και τους επιδίκασε χρηματική ικανοποίηση, οπότε ο Α. L. Marra άσκησε έφεση ενώπιον του Corte d'appello di Napoli. Το Corte d'appello di Napoli, με αποφάσεις της 23ης Ιανουαρίου 2002 και της 6ης Μαρτίου 2002 (στην περίπτωση του Α. Clemente) και της 22ας Φεβρουαρίου 2002 (στην περίπτωση του Ε. De Gregorio), επικύρωσε τις αποφάσεις του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, δεχόμενο ότι οι επίμαχες δηλώσεις δεν καλύπτονταν από το Πρωτόκολλο περί των προνομίων και ασυλιών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Ο Α. L. Marra άσκησε ανάιρεση ενώπιον του Corte Suprema di Cassazione, ισχυριζόμενος, μεταξύ άλλων, ότι το Corte d'appello di

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

Ναρολί προέβη σε εσφαλμένη εφαρμογή του άρθρου 6 του εσωτερικού κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο προβλέπει τη διαδικασία που πρέπει να εφαρμόζεται στις περιπτώσεις υποβολής αίτησης άρσης της ασυλίας ευρωβουλευτή.

δοθείσα από τους εν λόγω βουλευτές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους καθώς και ότι τα αρμόδια δικαστήρια πρέπει να κληθούν να αναστείλουν τις διαδικασίες τους μέχρι τελικής αποφάσεως του Κοινοβουλίου.

4. Εν τω μεταξύ ο Α. L. Marra είχε ζητήσει εγγράφως από τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, στις 16 Φεβρουαρίου 2001, να παρέμβει, κατ' εφαρμογή του άρθρου 6 του εσωτερικού κανονισμού αυτού, προκειμένου να υπερασπιστεί την ασυλία του. Η αίτησή του διαβιβάστηκε στην Επιτροπή Νομικών Θεμάτων και Εσωτερικής Αγοράς, με έγγραφο του Προέδρου της 11ης Απριλίου 2001. Η επιτροπή αυτή, κατά τη συνεδρίασή της της 23ης Ιανουαρίου 2002, αποφάσισε να παρέμβει υπέρ του Α. L. Marra και προέβη σε σχετική σύσταση με την έκθεση σχετικά με την ασυλία Ιταλών βουλευτών και τις πρακτικές που ακολουθούν εν προκειμένω οι ιταλικές αρχές, της 30ής Μαΐου 2002². Στις 11 Ιουνίου 2002 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε ψήφισμα σχετικά με την ασυλία Ιταλών βουλευτών και τις πρακτικές που ακολουθούν εν προκειμένω οι ιταλικές αρχές³, το οποίο καταλήγει ως εξής:

2. Αναθέτει στον Πρόεδρό του να διαβιβάσει την παρούσα απόφαση και την έκθεση της κοινοβουλευτικής επιτροπής του στον Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Ιταλίας προκειμένου να τη διαβιβάσει ο τελευταίος προς την αρμόδια αρχή της Ιταλικής Δημοκρατίας.»

II — Τα προδικαστικά ερωτήματα

«1. [Το Κοινοβούλιο] αποφασίζει ότι οι περιπτώσεις των [...] και Alfonso Marra εμπίπτουν εκ πρώτης όψεως στην περίπτωση πλήρους ασυλίας και ότι τα αρμόδια δικαστήρια πρέπει να κληθούν να διαβιβάσουν στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την απαραίτητη τεκμηρίωση ώστε να προσδιορισθεί κατά πόσον οι εν λόγω υποθέσεις εμπίπτουν στην πλήρη ασυλία βάσει του άρθρου 9 του Πρωτοκόλλου για γνώμη ή ψήφο

5. Με διάταξη της 20ής Φεβρουαρίου 2007, το Corte Suprema di Cassazione υπέβαλε στο Δικαστήριο δύο ερωτήματα σχετικά με τις διατάξεις περί ασυλίας των ευρωβουλευτών.

«1) Σε περίπτωση αδράνειας του ευρωβουλευτή, δηλαδή όταν ο ευρωβουλευτής δεν κάνει χρήση της ευχέρειας που του παρέχει το [άρθρο 6, παράγραφος 3], του εσωτερικού κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να υποβάλει απευθείας στον Πρόεδρο αίτηση υπεράσπισης των προνομίων και των ασυλιών, είναι ο δικαστής ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η αστική υπόθεση οπωσδήποτε υποχρεωμένος να ζητήσει από τον

2 — (2001/2099(REG)), A5-0213/2002, εισηγητής: Sir Neil MacCormick.

3 — (2001/2099(REG)), P5_TA (2002)0291.

Πρόεδρο την άρση της ασυλίας, προκειμένου να συνεχιστεί η δίκη και να εκδοθεί δικαστική απόφαση,

ή

- 2) μπορεί ο δικαστής ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η αστική υπόθεση, εφόσον το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν εκδηλώσει την πρόθεση να υπερασπιστεί τις ασυλίες και τα προνόμια του ευρωβουλευτή, να αποφανθεί, λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες περιστάσεις της υπό κρίση υπόθεσης, επί του ζητήματος αν υπάρχει η προνομία;»

6. Αν ληφθεί υπόψη η παραπάνω διατύπωση των ερωτημάτων, το εθνικό δικαστήριο δέχεται προφανώς ότι ο A. L. Marra δεν ζήτησε από τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να υπερασπιστεί την ασυλία του και ότι το Κοινοβούλιο δεν εκδήλωσε την πρόθεσή του να την υπερασπιστεί. Δεν υπάρχει όμως αμφιβολία ότι ο A. L. Marra υπέβαλε τέτοια αίτηση και ότι το Κοινοβούλιο εξέφρασε την άποψη ότι οι δηλώσεις του ενδέχεται να καλύπτονται από την ασυλία και ότι το αρμόδιο εθνικό δικαστήριο πρέπει να κληθεί να διαβιβάσει στο Κοινοβούλιο την απαραίτητη τεκμηρίωση, ενώ ανέθεσε στον

Πρόεδρό του να διαβιβάσει την απόφασή του στον Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Ιταλίας⁴. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ο εκπρόσωπος του Κοινοβουλίου επιβεβαίωσε ότι το ψήφισμα δεν κοινοποιήθηκε απευθείας στο εθνικό δικαστήριο, αλλά στον Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Ιταλίας. Η διάταξη περί παραπομπής κάνει μνεία της έκθεσης της Επιτροπής Νομικών Θεμάτων και Εσωτερικής Αγοράς της 30ής Μαΐου 2002, όχι όμως και του ψηφίσματος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 11ης Ιουνίου 2002, με το οποίο έγιναν δεκτές οι συστάσεις που περιλαμβάνονταν στην έκθεση. Ο εκπρόσωπος της Ιταλικής Κυβέρνησης, όταν του ζητήθηκαν διευκρινίσεις κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, παρέπεμψε στα σημεία εκείνα της διάταξης περί παραπομπής στα οποία γίνεται μνεία της έκθεσης της 30ής Μαΐου 2002 και υποστήριξε ότι το εθνικό δικαστήριο διατύπωσε τα ερωτήματά του κατά τον τρόπο αυτό επειδή θεώρησε ότι η έκθεση εξέφραζε την προσωρινή και όχι την τελική θέση του Κοινοβουλίου. Το Κοινοβούλιο όμως διατύπωσε την τελική θέση του με το ψήφισμα της 11ης Ιουνίου 2002, το οποίο, όπως μας πληροφόρησε ο εκπρόσωπος του Κοινοβουλίου, κοινοποιήθηκε στον Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Ιταλίας.

7. Εν πάση περιπτώσει, αφού τόσο ο A. L. Marra όσο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχουν ενεργήσει, φρονώ ότι τα δύο

4 — Η εξήγηση πιθανώς είναι ότι κατά τον χρόνο της εκδίκασης από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο των αγώνων κατά του A. L. Marra το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν είχε εκδώσει ακόμη το ψήφισμά του, οπότε το Corte Suprema di Cassazione επικέντρωσε την εξέτασή του, κατά την εκδίκαση της αναίρεσης, επί του ζητήματος αν οι αποφάσεις των κατώτερων δικαστηρίων ήταν ορθές με δεδομένο ότι ούτε ο A. L. Marra ούτε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είχαν προβεί σε καμία ενέργεια. Νομίζω ότι οι απαντήσεις που θα δώσω παρακάτω θα αποτελέσουν επαρκές βοήθημα ως προς την ερμηνεία των κρίσιμων διατάξεων του Πρωτοκόλλου, ώστε το εθνικό δικαστήριο να μπορέσει να εκδώσει την απόφασή του, έστω και αν τα πραγματικά περιστατικά ήταν αυτά που περιγράφονται στην αίτηση έκδοσης προδικαστικής απόφασης.

ερωτήματα μπορούν να αναδιατυπωθούν ως εξής: 9. Το άρθρο 10 έχει ως εξής:

«Σε περίπτωση άσκησης αγωγής κατά μέλους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, είναι το δικαστήριο ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η αγωγή αυτή υποχρεωμένο να ζητήσει από το Κοινοβούλιο να διατυπώσει τη γνώμη του για το αν η επικρινόμενη συμπεριφορά καλύπτεται από την κοινοβουλευτική ασυλία ή μπορεί το ίδιο το δικαστήριο αυτό να αποφανθεί επί του ζητήματος αν υπάρχει το προνόμιο αυτό;»

«Κατά τη διάρκεια των συνόδων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου τα μέλη του απολαύουν:

III — Η κοινοβουλευτική ασυλία στο ευρωπαϊκό δίκαιο

Γενικές αρχές

8. Οι κρίσιμες διατάξεις περιλαμβάνονται στα άρθρα 9 και 10 του Πρωτοκόλλου περί των προνομίων και ασυλιών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Το άρθρο 9 προβλέπει τα εξής:

«Τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου δεν υπόκεινται σε έρευνα, κράτηση ή δίωξη για γνώμη ή ψήφο δοθείσα κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.»

α) εντός της επικρατείας των κρατών τους, των ασυλιών που αναγνωρίζονται στα μέλη του Κοινοβουλίου της χώρας τους,

β) εντός της επικρατείας άλλων κρατών μελών, της εξαιρέσεως από κάθε μέτρο κρατήσεως και κάθε δικαστική δίωξη.

Η ασυλία τους καλύπτει επίσης όταν μεταβαίνουν στον τόπο συνεδριάσεως του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ή όταν επιστρέφουν από αυτόν.

Επίκληση της ασυλίας δεν δύναται να γίνει στην περίπτωση αυτοφώρου εγκλήματος ούτε δύναται να εμποδίσει την άσκηση του δικαιώματος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να άρει την ασυλία ενός από τα μέλη του.»

Είναι επομένως πέραν πάσης αμφιβολίας ότι το αντικείμενο της κοινοβουλευτικής ασυλίας είναι η προστασία αφενός του ίδιου του θεσμού του Κοινοβουλίου και αφετέρου των μελών του ως ατόμων.

10. Το πρώτο που θα ήθελα να επισημάνω είναι ότι τα δύο αυτά άρθρα δεν αλληλοαναιρούνται: λειτουργούν σωρευτικά και πρέπει να ερμηνεύονται μαζί. Κατά συνέπεια, είναι πιθανό η ίδια συμπεριφορά να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής αμφοτέρων των άρθρων αυτών και να προστατεύεται από αμφότερα.

11. Δεύτερον, κατά την ερμηνεία των διατάξεων αυτών πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ο σκοπός και το αντικείμενό τους. Όπως ορθά υποστηρίζουν το Κοινοβούλιο και η Επιτροπή, η κοινοβουλευτική ασυλία αποτελεί θεσμική ρύθμιση, σκοπός της οποίας είναι η διασφάλιση της ανεξαρτησίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και των μελών του και η διευκόλυνση της λειτουργίας του ως συλλογικού οργάνου που διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στο πλαίσιο μιας ελεύθερης και δημοκρατικής κοινωνίας. Συγχρόνως όμως, από τη ρύθμιση αυτή ωφελούνται και συγκεκριμένα άτομα, τα μέλη του Κοινοβουλίου. Η κοινοβουλευτική ασυλία παρέχει εκ φύσεως σε ορισμένα άτομα, λόγω της θεσμικής λειτουργίας την οποία επιτελούν και η οποία είναι ουσιώδης για τον δημοκρατικό ρόλο του Κοινοβουλίου, προνόμιο που δεν παρέχεται σε άλλους πολίτες, οι οποίοι δεν επιτελούν τέτοια λειτουργία. Η αντίληψη στην οποία στηρίζεται η ρύθμιση αυτή είναι ότι έχουμε συμφωνήσει, ως μέλη μιας κοινότητας πολιτών, ότι, στο πλαίσιο ενός συστήματος αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, είναι προς το συμφέρον όλων των μελών της κοινότητας αυτής να έχουν οι αντιπρόσωποί μας το εν λόγω προνόμιο, ώστε να μπορούν να μας αντιπροσωπεύουν ορθά και αποτελεσματικά.

12. Οι δύο αυτές πτυχές της κοινοβουλευτικής ασυλίας έχουν αποτυπωθεί στη διατύπωση και στη δομή των άρθρων 9 και 10 του Πρωτοκόλλου. Το άρθρο 10 προβλέπει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ο ευρωβουλευτής απολαύει ασυλίας κατά τη διάρκεια των συνόδων του Κοινοβουλίου εντός του κράτους μέλους του ή άλλου κράτους μέλους ή κατά τη μετάβασή του στον τόπο συνεδρίασης του Κοινοβουλίου ή κατά την επιστροφή του από αυτόν και στη συνέχεια ορίζει ότι το Κοινοβούλιο έχει το δικαίωμα άρσης της ασυλίας και ότι επίκληση της ασυλίας δεν μπορεί να γίνει στην περίπτωση αυτόφωρου εγκλήματος. Με τη διάταξη αυτή ο κοινοτικός νομοθέτης θέλησε προφανώς να προστατεύσει τους ευρωβουλευτές από τα μέτρα που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν προβλήματα στη συμμετοχή τους στις συνόδους του Κοινοβουλίου και στην άσκηση των βουλευτικών καθηκόντων τους. Το Κοινοβούλιο μπορεί πάντως να παραιτηθεί οποτεδήποτε από το προνόμιο αυτό, αν κρίνει ότι η συμπεριφορά του ευρωβουλευτή δεν έχει σχέση με τον ρόλο του ως μέλους του Κοινοβουλίου και δεν μπορεί επομένως να καλύπτεται από την κοινοβουλευτική ασυλία. Για παράδειγμα, αν ένας ευρωβουλευτής κατηγορείται για απάτη ή για ανθρωποκτονία, το Κοινοβούλιο πρέπει καταρχήν να άρει την ασυλία του, μολονότι η καταδίκη του ευρωβουλευτή αυτού θα του στερήσει κάθε δυνατότητα να ασκεί τα βουλευτικά του καθήκοντα, αφού οι παραπάνω πράξεις δεν έχουν καμία απολύτως σχέση με τη φύση του αξιώματος του ευρωβουλευτή, εκτός αν το Κοινοβούλιο έχει λόγους να πιστεύει ότι το κατηγορητήριο είναι τελείως αβάσιμο και αποσκοπεί να παρεμποδίσει τις πολιτικές δραστηριότητες του ευρωβουλευτή και την εκτέλεση των βουλευτικών καθηκόντων του.

Αντίθετα, το άρθρο 9, το οποίο έχει εφαρμογή στις γνώμες ή ψήφους των ευρωβουλευτών κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, αποσκοπεί κυρίως στην προστασία της εντιμότητας του πολιτικού λόγου και, κατ' επέκταση, του ίδιου του Κοινοβουλίου και των διαδικασιών του. Η λήψη μέτρων κατά ευρωβουλευτή για τη γνώμη ή την ψήφο που έδωσε κατά την άσκηση των καθηκόντων του θα πρόσβαλλε τον ίδιο τον θεσμό του Κοινοβουλίου, αφού θα υπονόμει τη θέση του ως του κατ' εξοχήν χώρου ανοικτής συζήτησης και δημοκρατικής διαβούλευσης. Η ασυλία βέβαια που προβλέπει το άρθρο 9 ωφελεί επίσης, όπως και στην περίπτωση του άρθρου 10, ατομικά τους ευρωβουλευτές, αφού τους απαλλάσσει από την υποχρέωση να εμφανιστούν ενώπιον του δικαστηρίου ο λόγος όμως για τον οποίο θεσπίστηκε η ρύθμιση αυτή είναι ότι, αν επιτρεπόταν η δίωξη για γνώμη ή ψήφο δοθείσα κατά την άσκηση των καθηκόντων των ευρωβουλευτών, θα θιγόταν η ίδια η ουσία της κοινοβουλευτικής, αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας.

13. Η διαφορά αυτή στο κέντρο βάρους των ρυθμίσεων καθίσταται εναργής από το γεγονός ότι η δυνατότητα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να αίρει την ασυλία προβλέπεται από το άρθρο 10, αλλά όχι από το άρθρο 9. Το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 10 είναι ευρύτερο από ό,τι του άρθρου 9, καθόσον καλύπτει όχι μόνο τις γνώμες και ψήφους, αλλά και άλλες μορφές συμπεριφοράς η προστασία όμως που παρέχει είναι περιορισμένη, διότι το Κοινοβούλιο μπορεί να αίρει την ασυλία. Αντίθετα, το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 9 είναι στενότερο —προστατεύονται μόνο οι γνώμες και ψήφοι που δίδονται από τους ευρωβουλευτές

κατά την εκτέλεση των βουλευτικών καθηκόντων τους— αλλά η προστασία που παρέχει είναι απόλυτη: εφόσον διαπιστώνεται ότι η γνώμη ή η ψήφος έχει σχέση με τα βουλευτικά καθήκοντα του ευρωβουλευτή, δεν επιτρέπεται σε καμία περίπτωση η άρση της ασυλίας. Θα μπορούσε δηλαδή να ειπωθεί ότι το άρθρο 9 αποτελεί τον σκληρό πυρήνα του κοινοβουλευτικού προνομίου, διότι αφενός δεν επιτρέπει την άρση της ασυλίας και αφετέρου επιτρέπει την επίκλησή του από τους ευρωβουλευτές ακόμη και όταν η ένδικη διαδικασία κινείται μετά τη λήξη της θητείας τους, ενώ το άρθρο 10 παρέχει πρόσθετη προστασία (λόγω του ευρύτερου πεδίου εφαρμογής του σε σχέση με το άρθρο 9), η οποία όμως μπορεί να αρθεί από το Κοινοβούλιο και καλύπτει μόνο τις ένδικες διαδικασίες που κινούνται κατά τη διάρκεια της θητείας των ευρωβουλευτών.

Η περίπτωση του A. L. Marra

14. Ο A. L. Marra είναι Ιταλός πολίτης που ζητεί να προστατευθεί στην Ιταλία, χάρη στην ασυλία του, για γεγονότα που συνέβησαν ενόσω ήταν μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Είχε θέσει σε κυκλοφορία τα επίμαχα φυλλάδια κατά το διάστημα μεταξύ 1996 και 1997 και ο E. De Gregorio τον ενήγαγε για συκοφαντική δυσφήμιση στις 8 Ιουνίου 1998⁵. Αφού η διαδικασία κινήθηκε ενόσω ο A. L. Marra ήταν ακόμη μέλος του Κοινοβουλίου, ίσχυε καταρχήν η προστασία που παρέχει το άρθρο 10 του Πρωτοκόλλου

⁵ — Στη διάταξη περί παραπομπής που αφορά τον A. Clemente δεν μνημονεύεται η ημερομηνία κατά την οποία ο ενδιαφερόμενος ενήγαγε τον A. L. Marra.

κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο α', θα πρέπει να του παρασχεθούν τα ίδια προνόμια που προβλέπονται για τα μέλη του ιταλικού Κοινοβουλίου.

προσβάλει την απόφαση ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

15. Το άρθρο 68, παράγραφος 1, του ιταλικού Συντάγματος παρέχει την εξής προστασία για τις δηλώσεις των μελών του ιταλικού Κοινοβουλίου: «Τα μέλη του Κοινοβουλίου δεν ευθύνονται και δεν διώκονται για τις γνώμες ή ψήφους που έδωσαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους». Από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι το ιταλικό δικαστήριο ενώπιον του οποίου έχει κινηθεί διαδικασία αστικού ή ποινικού δικαίου κατά μέλους του ιταλικού Κοινοβουλίου δεν έχει την υποχρέωση να ζητήσει από το Κοινοβούλιο την άδεια να συνεχίσει τη διαδικασία κατά του εναγόμενου ή διωκόμενου μέλους αυτού ή να του ζητήσει να διατυπώσει τη γνώμη του για το αν έχει εφαρμογή η ασυλία που προβλέπεται στο άρθρο 68, παράγραφος 1, του ιταλικού Συντάγματος. Η διατύπωση του εν λόγω άρθρου σχετικά με την προστασία που παρέχεται στους Ιταλούς βουλευτές για τις γνώμες και τις ψήφους που έχουν δώσει είναι πανομοιότυπη με τη διατύπωση του άρθρου 9 του Πρωτοκόλλου και, όπως επισήμανε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με το ψήφισμα της 11ης Ιουνίου 2002, αμφότερες οι διατάξεις προβλέπουν ίδιας φύσης πλήρη ασυλία⁶. Αρμόδιο να εκτιμήσει κατά πόσον η ασυλία έχει εφαρμογή στα πραγματικά περιστατικά της συγκεκριμένης υπόθεσης και να λάβει τα απαιτούμενα μέτρα είναι το δικαστήριο. Προφανώς όμως, αν το ιταλικό Κοινοβούλιο αποφασίσει ρητά ότι η υπόθεση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 68, παράγραφος 1, του Συντάγματος, οπότε ισχύει πλήρης ασυλία, το δικαστήριο οφείλει είτε να συμμορφωθεί και να περατώσει τη διαδικασία κατά του μέλους του Κοινοβουλίου είτε να

16. Η άδεια του ιταλικού Κοινοβουλίου είναι όμως απαραίτητη, αν το δικαστήριο προτίθεται να διατάξει κατά μέλους του Κοινοβουλίου ένα από τα μέτρα που απαριθμούνται στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 68. Μεταξύ των μέτρων αυτών καταλέγονται η έρευνα, η σύλληψη ή άλλο μέτρο στερητικό της ελευθερίας, η παρακολούθηση των επικοινωνιών και η κατάσχεση της αλληλογραφίας. Οι διατάξεις αυτές παρέχουν στα μέλη του ιταλικού Κοινοβουλίου μια μορφή πολύ συγκεκριμένου προνομίου: για τα μέλη αυτά ισχύει καταρχήν προστασία από τα μέτρα αυτά, εκτός αν το Κοινοβούλιο αποφασίσει να επιτρέψει, κατόπιν αίτησης της δικαστικής αρχής, τη λήψη των μέτρων αυτών.

17. Κατά συνέπεια, αν ο A. L. Marra απειλούνταν με σύλληψη ή άλλο στερητικό της ελευθερίας μέτρο κατόπιν της έγκλησης λόγω συκοφαντικής δυσφήμισης, το δικαστήριο θα ήταν υποχρεωμένο να υποβάλει στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αίτηση για την άρση της ασυλίας κατά το άρθρο 10, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου και να μην προβεί σε καμία ενέργεια μέχρι τη λήψη απόφασης από το Κοινοβούλιο επί της αίτησης αυτής. Ο A. L. Marra όμως ουδέποτε αντιμετώπισε τέτοια απειλή: οι ενάγοντες στις κύριες δίκες άσκησαν αγωγή και το δικαστήριο τον υποχρέωσε να καταβάλει χρηματική ικανοποίηση. Τα ιταλικά δικαστήρια δεν είχαν την

6 — Ψήφισμα (2001/2099(REG)), P5_TA (2002)0291, σημείο Γ.

υποχρέωση να ζητήσουν την άρση της ασυλίας πριν την επιδίκαση της χρηματικής ικανοποίησης και το άρθρο 10, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου δεν έχει εφαρμογή στην περίπτωση αυτή.

18. Ο Α. L. Marra ισχυρίζεται ότι οι δηλώσεις του καλύπτονταν από την πλήρη ασυλία του άρθρου 9 του Πρωτοκόλλου, το οποίο ουσιαστικά εγγυάται στα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου την ίδια προστασία σε σχέση με τις γνώμες την οποία εγγυάται το άρθρο 68, παράγραφος 1, του ιταλικού Συντάγματος στα μέλη του ιταλικού Κοινοβουλίου⁷. Ποια διαδικασία πρέπει να ακολουθούν τα εθνικά δικαστήρια όταν καλούνται να αποφανθούν σχετικά με τέτοιου είδους ισχυρισμό; Αυτό είναι το βασικό ερώτημα επί του οποίου το αιτούν δικαστήριο ζητεί τη βοήθεια του Δικαστηρίου. Σύμφωνα με τη σχετική διάταξη περί πλήρους ασυλίας του ιταλικού Συντάγματος (το άρθρο 68, παράγραφος 1), το δικαστήριο μπορεί να σχηματίσει δικανική πεποίθηση σχετικά με την ύπαρξη ασυλίας στη συγκεκριμένη υπόθεση χωρίς να ζητήσει τη γνώμη του Κοινοβουλίου, εφόσον το Κοινοβούλιο έχει σιωπήσει επ' αυτού. Έχει το δικαστήριο την ίδια αυτή δυνατότητα όταν ερμηνεύει το άρθρο 9 του Πρωτοκόλλου; Ή έχει την υποχρέωση να ζητήσει από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να αποφανθεί επί του σημείου αυτού;

19. Με το πρώτο ερώτημα, το Corte Suprema di Cassazione κάνει λόγο για αίτηση «άρσης

της ασυλίας». Όπως εξήγησα παραπάνω, δεν υπάρχει καμία τέτοια δυνατότητα σε σχέση με την πλήρη ασυλία που παρέχει το άρθρο 9 του Πρωτοκόλλου. Η έννοια του ερωτήματος είναι βασικά κατά πόσον το εθνικό δικαστήριο οφείλει να ζητήσει από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να διατυπώσει γνώμη ή σύσταση επί του ζητήματος αν τα πραγματικά περιστατικά συγκεκριμένης διαφοράς συνιστούν περίπτωση πλήρους ασυλίας, εφόσον το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν έχει εκφράσει την άποψή του ζητήματος αυτού.

20. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο παραπάνω ερώτημα, ως αφετηρία πρέπει να ληφθεί το γράμμα του άρθρου 9. Η διάταξη αυτή απονέμει ένα σημαντικό προνόμιο —πλήρη ασυλία από κάθε μορφής ένδικη διαδικασία— αλλά δεν επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια τη διαδικαστική υποχρέωση να διαβουλεύονται με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχετικά με την ύπαρξη του προνομίου αυτού σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Αν ο κοινοτικός νομοθέτης ήθελε να περιορίσει τις εξουσίες των εθνικών δικαστηρίων, θα το είχε πράξει ρητά αφού δεν υπάρχει κανείς τέτοιος κανόνας, το άρθρο 9 του Πρωτοκόλλου δεν μπορεί να ερμηνευθεί με την έννοια ότι τα εθνικά δικαστήρια έχουν την υποχρέωση να ζητούν τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για το αν υφίσταται πράγματι το προνόμιο αυτό.

21. Παρόμοιο είναι και το συμπέρασμα που μπορεί να συναχθεί από το άρθρο 6, παράγραφος 3, του εσωτερικού κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο έχει ως εξής: «Κάθε αίτηση η οποία απευθύνεται στον

7 — Η απαιτούμενη κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο α', του Πρωτοκόλλου ισοδυναμία συνίσταται εν προκειμένω στην ισοδυναμία μεταξύ της ασυλίας που παρέχει στα μέλη του ιταλικού Κοινοβουλίου το άρθρο 68, παράγραφος 1, του Συντάγματος και της ασυλίας των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κατά το άρθρο 9 του Πρωτοκόλλου.

Πρόεδρο από έναν βουλευτή ή έναν πρώην βουλευτή με σκοπό την υπεράσπιση της ασυλίας και των προνομίων ανακοινώνεται στην Ολομέλεια και παραπέμπεται στην αρμόδια επιτροπή» (η υπογράμμιση δική μου). Με τη διάταξη αυτή καθίσταται σαφές ότι την πρωτοβουλία πρέπει να αναλάβει ο βουλευτής ή πρώην βουλευτής, ο οποίος πρέπει να επιστήσει την προσοχή του Προέδρου στην υπόθεσή του και να ζητήσει από το Κοινοβούλιο να παρέμβει με σκοπό την υπεράσπιση της ασυλίας του. Ούτε από το άρθρο 6, παράγραφος 3, ούτε από καμία άλλη διάταξη του κανονισμού αυτού προκύπτει κανένα στοιχείο υπέρ της άποψης ότι τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να κινήσουν τα ίδια τη διαδικασία αυτή. Εξάλλου, δεν θα ήταν δυνατόν να περιληφθεί στον εσωτερικό κανονισμό του Κοινοβουλίου τέτοια υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων. Ενώ το Πρωτόκολλο περί των προνομίων και ασυλιών αποτελεί πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο, ο κανονισμός αυτός είναι απλώς ένα εσωτερικό έγγραφο που έχει καταρτίσει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για τη ρύθμιση των υποθέσεών του, δεν παράγει έννομα αποτελέσματα στις έννομες τάξεις των κρατών μελών και δεν μπορεί να επιβάλλει υποχρεώσεις στα εθνικά δικαστήρια.

22. Κατά συνέπεια, φρονώ ότι, αν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν έχει δηλώσει, κατόπιν αίτησης μέλους του ή πρώην μέλους του, ότι ορισμένη υπόθεση καλύπτεται από ασυλία, το ίδιο το εθνικό δικαστήριο δεν είναι υποχρεωμένο να κινήσει τη διαδικασία και να ζητήσει από το Κοινοβούλιο να εκφράσει την άποψή του σχετικά με την ύπαρξη ασυλίας.

23. Ας θεωρήσουμε τώρα ότι συμβαίνει το αντίθετο και ότι το Κοινοβούλιο έχει όντως διατυπώσει την άποψή του. Στην περίπτωση αυτή, ο βουλευτής ή πρώην βουλευτής που επικαλείται την ασυλία έχει ζητήσει από τον Πρόεδρο να υπερασπιστεί το προνόμιό του κατ' εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 3, του εσωτερικού κανονισμού του Κοινοβουλίου και το Κοινοβούλιο έχει αποφασίσει ότι η υπόθεσή του καλύπτεται από την ασυλία. Δεσμεύει η απόφαση αυτή το εθνικό δικαστήριο;

24. Φρονώ ότι καταρχήν δεν το δεσμεύει. Η νομική βάση της διαδικασίας με την οποία το Κοινοβούλιο υπερασπίζεται τα προνόμια των μελών του και εκφράζει τη γνώμη του για το αν ορισμένη υπόθεση καλύπτεται από την ασυλία είναι ο εσωτερικός κανονισμός του Κοινοβουλίου. Όπως ανέφερα παραπάνω, πρόκειται για εσωτερικούς κανόνες οργάνωσης των εσωτερικών υποθέσεων του Κοινοβουλίου, οι οποίοι δεν μπορούν να αποτελούν πηγή υποχρεώσεων για τις εθνικές αρχές. Αυτό συνάγεται σαφώς από το άρθρο 7, παράγραφος 6, του εσωτερικού κανονισμού, το οποίο έχει ως εξής: «Σε περιπτώσεις σχετικά με την υπεράσπιση προνομίου ή ασυλίας [...] [το Κοινοβούλιο] υποβάλλει πρόταση με την οποία καλεί την ενδιαφερόμενη αρχή να καταλήξει στα αναγκαία συμπεράσματα». Το ίδιο το Κοινοβούλιο δηλαδή δέχεται —και ορθά— ότι το αποτέλεσμα της διαδικασίας υπεράσπισης του προνομίου είναι να καλέσει την εθνική αρχή να καταλήξει στα αναγκαία συμπεράσματα για τον τρόπο με τον οποίο θα αντιμετωπίσει τη συγκεκριμένη υπόθεση.

25. Εντούτοις, οι απόψεις του Κοινοβουλίου σχετικά με την πλήρη ασυλία, παρά τα μη δεσμευτικά αποτελέσματά τους, πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη από το εθνικό δικαστήριο, το οποίο πρέπει να τις θεωρεί πειστικές σε μεγάλο βαθμό. Η απαίτηση αυτή απορρέει από την αρχή περί αγαστής συνεργασίας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 10 ΕΚ και επαναλαμβάνεται, σε σχέση με το Πρωτόκολλο περί προνομίων και ασυλιών, στο άρθρο 19 του πρωτοκόλλου αυτού⁸. Αν το εθνικό δικαστήριο δεν συμφωνεί με το Κοινοβούλιο, θα πρέπει να αιτιολογήσει τη διαφωνία του. Σε περίπτωση τέτοιας διαφωνίας πάντως, πρόκειται για ένδειξη ότι ενδείκνυται η υποβολή της υπόθεσης στην κρίση του Δικαστηρίου, του οποίου τη βοήθεια ως προς την ορθή ερμηνεία των κρίσιμων διατάξεων μπορεί να ζητήσει το εθνικό δικαστήριο.

26. Ανέφερα στις προηγούμενες παραγράφους ότι, όταν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει εκφράσει την άποψή του για το αν υπάρχει απόλυτη ασυλία κατά το άρθρο 9 σε συγκεκριμένη υπόθεση, τα εθνικά δικαστήρια δεν είναι «καταρχήν» υποχρεωμένα να δεχτούν την άποψη του Κοινοβουλίου και, αν διαφωνούν με αυτή, «μπορούν» (χωρίς να είναι υποχρεωμένα) να υποβάλουν την υπόθεση στην κρίση του Δικαστηρίου. Εντούτοις, θα μπορούσε ενίοτε να προκύπτει τέτοια υποχρέωση ως αποτέλεσμα του συνδυασμού των εφαρμοστέων διατάξεων του εθνικού δικαίου και του άρθρου 10, παράγραφος 1, στοιχείο α΄.

27. Όπως προαναφέρθηκε, κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, το μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου πρέπει

να έχει στη χώρα του τα ίδια ακριβώς προνόμια που έχουν τα μέλη του εθνικού Κοινοβουλίου. Πρόκειται για απαίτηση απόλυτης ισοδυναμίας. Ας υποθεθεί τώρα ότι σε ορισμένο κράτος μέλος υπάρχει διάταξη του εθνικού δικαίου κατά την οποία, όταν το εθνικό Κοινοβούλιο έχει εκφράσει την άποψη ότι η δήλωση του βουλευτή καλύπτεται από ασυλία, τα εθνικά δικαστήρια πρέπει είτε να ακολουθήσουν την άποψη του Κοινοβουλίου είτε να υποβάλουν την υπόθεση στην κρίση ενός ανώτατου δικαστηρίου, π.χ. του Συνταγματικού ή του Ακυρωτικού Δικαστηρίου. Τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου από το κράτος αυτό δικαιούνται την ίδια ακριβώς μεταχείριση. Αυτό σημαίνει ότι, αν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει εκφράσει τη γνώμη του για την υπόθεσή του ευρωβουλευτή, τα εθνικά δικαστήρια έχουν την υποχρέωση είτε να ακολουθήσουν τη γνώμη αυτή είτε να υποβάλουν την υπόθεση στην κρίση του Δικαστηρίου. Τη νομική βάση της υποχρέωσης αυτής αποτελεί το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, του Πρωτοκόλλου, το οποίο απαιτεί την πλήρη ισοδυναμία των προνομίων που παρέχονται στα μέλη του εθνικού Κοινοβουλίου με τα προνόμια που παρέχονται στα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εντός των κρατών τους⁹. Επομένως, το εθνικό δικαστήριο ενώπιον του οποίου εκκρεμεί διαδικασία κατά ευρωβουλευτή θα πρέπει καταρχάς να θέσει το ερώτημα ποια υποχρέωση θα του επέβαλλε το εθνικό δίκαιο αν ο ενδιαφερόμενος δεν ήταν μέλος του Ευρωπαϊκού, αλλά του εθνικού Κοινοβουλίου. Αν το δικαστήριο αυτό μπορούσε να

8 — «Για την εφαρμογή του παρόντος πρωτοκόλλου τα όργανα των Κοινοτήτων ενεργούν σε συνεννόηση με τις αρμόδιες αρχές των ενδιαφερομένων κρατών μελών.»

9 — Η γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είναι φυσικά κρίσιμη μόνο στην περίπτωση που αποφασίσει ότι ο εν ενεργεία ευρωβουλευτής δικαιούται την κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, ασυλία. Ακόμη και αν το Κοινοβούλιο ήρε την ασυλία σύμφωνα με το άρθρο 10, το εθνικό δικαστήριο θα μπορούσε εντούτοις να αναγνωρίσει το πρόνομιο, αν ήταν πεπεισμένο ότι ορισμένη δήλωση καλύπτεται από την ασυλία που προβλέπει το άρθρο 9, την οποία δεν μπορεί να άρει ούτε το ίδιο το Κοινοβούλιο. Το προφανές πρόβλημα που δημιουργεί η σωρευτική εφαρμογή των άρθρων 9 και 10 οφείλεται στο γεγονός ότι η ερμηνεία τους εξαρτάται από δύο διαφορετικά όργανα (το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τα δικαστήρια) και η απόφαση επί της ασυλίας ενδέχεται να εξαρτάται, στη συγκεκριμένη υπόθεση, από τις αποφάσεις αμφοτέρων.

εκδώσει απόφαση με περιεχόμενο αντίθετο από το περιεχόμενο της γνώμης του εθνικού Κοινοβουλίου, τότε μπορεί να πράξει το ίδιο σε σχέση με τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αλλά θα έπρεπε να εξετάσει σοβαρά κατά πόσον είναι σκόπιμη η υποβολή στο Δικαστήριο αίτησης για την έκδοση προδικαστικής απόφασης. Αν αντίθετα ήταν υποχρεωμένο να ακολουθήσει τη γνώμη του εθνικού Κοινοβουλίου ή να υποβάλει την υπόθεση σε ανώτερο δικαστήριο, τότε θα έπρεπε είτε να δεχτεί τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είτε να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση έκδοσης προδικαστικής απόφασης. Έτσι, για τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου θα ισχύει η ίδια ακριβώς ασυλία όπως και για τα μέλη του εθνικού Κοινοβουλίου. Στο εθνικό δικαστήριο βέβαια εναπόκειται να ερμηνεύει το εθνικό δίκαιο και να εξακριβώνει ποιες υποχρεώσεις επιβάλλει.

28. Ανακεφαλαιώνω: καμία διάταξη του Πρωτοκόλλου περί των προνομίων και ασυλιών δεν μπορεί να ερμηνευθεί, σε περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος ευρωβουλευτής δεν έχει ζητήσει από το Κοινοβούλιο να υπερασπιστεί το προνόμιό του, υπό την έννοια ότι επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια την υποχρέωση να κινούν αυτά τα ίδια τη διαδικασία και να ζητούν από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να διατυπώσει γνώμη ή σύσταση επί του ζητήματος αν ισχύει το προνόμιο στη συγκεκριμένη υπόθεση. Εφόσον ο ευρωβουλευτής έχει ζητήσει από το Κοινοβούλιο να υπερασπιστεί το προνόμιό του και το Κοινοβούλιο έχει εκφράσει τη γνώμη του, η γνώμη αυτή δεν είναι καταρχήν δεσμευτική για το εθνικό δικαστήριο, αλλά θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη. Αν το εθνικό δικαστήριο καταλήξει σε διαφορετικό συμπέρασμα από ό,τι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ενδέχεται να είναι σκόπιμη η υποβολή στο Δικαστήριο αίτησης για την έκδοση προδικαστικής απόφασης. Αν όμως, κατά το εθνικό δίκαιο, τα εθνικά δικαστήρια, σε παρόμοια υπόθεση που θα αφορούσε μέλος του εθνικού Κοινοβουλίου, ήταν υποχρεω-

μένα να δεχτούν τη γνώμη του εθνικού Κοινοβουλίου ή να υποβάλουν την υπόθεση στην κρίση ανώτερου δικαστηρίου, τότε έχουν την ίδια υποχρέωση και σε σχέση με τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και θα πρέπει είτε να τη δεχτούν είτε να υποβάλουν την υπόθεση στην κρίση του Δικαστηρίου.

29. Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα ως εξής:

Το εθνικό δικαστήριο ενώπιον του οποίου εκκρεμεί αγωγή κατά μέλους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ευρωβουλευτή) δεν είναι υποχρεωμένο να ζητήσει από το Κοινοβούλιο να διατυπώσει τη γνώμη του για το αν η επικρινόμενη συμπεριφορά καλύπτεται από την κοινοβουλευτική ασυλία, αν ο ενδιαφερόμενος ευρωβουλευτής δεν έχει κινήσει ο ίδιος τη διαδικασία του άρθρου 6, παράγραφος 3, του εσωτερικού κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο αφορά τις αιτήσεις των ευρωβουλευτών προς το Κοινοβούλιο που αποσκοπούν στην υπερασπίση των προνομίων τους. Αν ο ενδιαφερόμενος ευρωβουλευτής έχει κινήσει τη διαδικασία και το Κοινοβούλιο έχει διατυπώσει τη γνώμη του σχετικά με την ασυλία του βουλευτή αυτού, η γνώμη αυτή δεν είναι δεσμευτική για το εθνικό δικαστήριο, αλλά θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη. Αν το εθνικό δικαστήριο έχει διαφορετική άποψη από το Κοινοβούλιο, ενδέχεται να είναι σκόπιμη η υποβολή στο Δικαστήριο αίτησης για την έκδοση προδικαστικής απόφασης. Αν όμως τα εθνικά δικαστήρια, σε παρόμοια υπόθεση που θα αφορούσε μέλος του εθνικού Κοινοβουλίου, ήταν υποχρεωμένα να

δεχτούν τη γνώμη του εθνικού Κοινοβουλίου ή να υποβάλουν την υπόθεση στην κρίση ανώτερου δικαστηρίου, τότε έχουν την ίδια υποχρέωση και σε σχέση με τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και θα πρέπει είτε να τη δεχτούν είτε να υποβάλουν την υπόθεση στην κρίση του Δικαστηρίου, πράγμα που εναπόκειται στην κρίση του εθνικού δικαστηρίου.

IV — Το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 9 του Πρωτοκόλλου: «κατά την άσκηση των καθηκόντων τους»

30. Μολονότι το αιτούν δικαστήριο δεν υπέβαλε στο Δικαστήριο κανένα ερώτημα σχετικά με το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 9 του Πρωτοκόλλου, η αίτηση έκδοσης προδικαστικής απόφασης πραγματεύεται διά μακρών αυτό ακριβώς το ζήτημα: ποιες από τις γνώμες που εκφράζουν οι ευρωβουλευτές πρέπει να γίνει δεκτό ότι εμπίπτουν στα καθήκοντά τους και ότι επομένως καλύπτονται από την απόλυτη ασυλία που προβλέπεται στο εν λόγω άρθρο; Τονίζω και πάλι ότι το ζήτημα αυτό μπορεί κάλλιστα να αποτελέσει το αντικείμενο αίτησης για την έκδοση προδικαστικής απόφασης, ιδιαίτερα αν τα εθνικά δικαστήρια δεν συμφωνούν με την άποψη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την ύπαρξη ασυλίας στη συγκεκριμένη περίπτωση. Στην υπό κρίση υπόθεση, το Corte Suprema di Cassazione ενδέχεται να κληθεί τελικά να αποφασίσει αν τα κατώτερα δικαστήρια έχουν εφαρμόσει ορθά το άρθρο 9 του Πρωτοκόλλου, οπότε είναι όχι μόνο

εύλογο, αλλά και ευκαταίο, να παράσχει το Δικαστήριο τουλάχιστον ορισμένα στοιχεία που θα βοηθήσουν το εθνικό δικαστήριο σε σχέση με το ζήτημα αυτό¹⁰.

31. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, όταν ένας πολίτης που αισθάνεται προσβεβλημένος από δήλωση ευρωβουλευτή δεν μπορεί να ζητήσει την παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια, επειδή ο ευρωβουλευτής επικαλείται το κοινοβουλευτικό προνόμιό του, τίθεται σε κίνδυνο το δικαίωμα του πολίτη να έχει πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Για την αποφυγή της δημιουργίας δύο κατηγοριών πολιτών —αφενός των μελών του Κοινοβουλίου, κατά των δηλώσεων των οποίων δεν επιτρέπεται η προσφυγή στη δικαιοσύνη, και αφετέρου των συνηθισμένων πολιτών, οι οποίοι ενδέχεται να υπόκεινται στους περιορισμούς της ελεύθερης έκφρασης που επιβάλλονται από το αστικό και το ποινικό δίκαιο— όλες ουσιαστικά οι έννομες τάξεις επιτρέπουν την επίκληση του εν λόγω προνομίου μόνο στις περιπτώσεις που ο βουλευτής ασκούσε πράγματι τα βουλευτικά καθήκοντά του. Η κοινοβουλευτική ασυλία δεν αποτελεί όπλο που μπορεί να χρησιμοποιείται από τα μέλη του Κοινοβουλίου για την επίλυση προσωπικών διαφορών, αλλά θεσμική ρύθμιση για τη στήριξη της δημοκρατικής λειτουργίας της κοινότητας των πολιτών. Επομένως, δεν αποτελεί καταρχήν δυσανάλογο περιορισμό του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη¹¹.

10 — Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το Corte Suprema di Cassazione έχει τη δυνατότητα να υποβάλει δεύτερη αίτηση έκδοσης προδικαστικής απόφασης στην παρούσα υπόθεση, αν χρειάζεται στοιχεία για την επί της ουσίας ερμηνεία του άρθρου 9 του Πρωτοκόλλου. Εντούτοις, για λόγους οικονομίας της διαδικασίας, ταχείας επίλυσης της διαφοράς και εξοικονόμησης χρόνου και πόρων του Δικαστηρίου, ενδεικνύεται η εξέταση του ζητήματος στο παρόν στάδιο. Βέβαια, ακόμη και αν το Δικαστήριο προβεί στην εξέταση αυτή, το εθνικό δικαστήριο εξακολουθεί να έχει τη δυνατότητα να υποβάλει νέα αίτηση έκδοσης προδικαστικής απόφασης, αν το κρίνει αναγκαίο.

11 — Βλ. το σκεπτικό του ΕΔΔΑ στην απόφαση Cordova κατά Ιταλίας (αριθ. 1) της 30ης Ιανουαρίου 2003, αριθ. 40877/98, *Recueil des arrêts et décisions* 2003-1, §§ 58 έως 61.

32. Όταν ένα δικαστήριο καλείται να εκτιμήσει κατά πόσον η γνώμη που εξέφρασε ένα μέλος του Κοινοβουλίου εμπίπτει στην έννοια των βουλευτικών καθηκόντων, αφετηρία για την εξέταση αυτή πρέπει να είναι η αρχή που αποτελεί τον δικαιολογητικό λόγο της κοινοβουλευτικής ασυλίας, δηλαδή ότι τα μέλη του Κοινοβουλίου πρέπει να είναι ελεύθερα να διεξάγουν συζητήσεις και να αντιπαρατίθενται επί των ζητημάτων δημοσίου ενδιαφέροντος, χωρίς να αναγκάζονται, ενόψει του ενδεχομένου να εναχθούν ή να διωχθούν ποινικά, να προσαρμόζουν τις απόψεις τους κατά τρόπο που να καθίστανται αποδεκτές ή ακίνδυνες για τον ακροατή¹². Αυτό σημαίνει αναπόφευκτα ότι οι γνώμες που εκφράζουν οι βουλευτές θα θεωρούνται ενίοτε από ορισμένους υπερβολικές, εξοργιστικές ή προσβλητικές. Σε ένα ελεύθερο και δημοκρατικό κράτος όμως, η σπουδαιότητα του απρόσκοπτου διαλόγου επί των δημόσιων ζητημάτων είναι τόσο μεγάλη, ώστε δεν θα πρέπει καταρχήν να απαγορεύεται η διατύπωση ούτε και προσβλητικών ή ακραίων απόψεων. Η αρχή αυτή ισχύει κατά μείζονα λόγο για τα μέλη του Κοινοβουλίου, τα οποία, λόγω ακριβώς της φύσης του αξιώματός τους, διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στο σύστημα της αντιπροσωπευτικής διακυβέρνησης.

33. Οι απαρχές του κοινοβουλευτικού προνομίου της ελευθερίας λόγου ανατρέχουν στην περίοδο της διακυβέρνησης της Αγγλίας από τους Τυδώρ και τους Στιούαρτ. Το εν λόγω προνόμιο διαμορφώθηκε σταδιακά ως αντίδραση του Κοινοβουλίου στις απόπειρες

του Στέμματος να παρεμβαίνει στις εργασίες του Κοινοβουλίου και να περιορίζει το δικαίωμα του Κοινοβουλίου να αναλαμβάνει την πρωτοβουλία της εξέτασης των υποθέσεων¹³. Το προνόμιο αυτό εκφράστηκε νομοθετικά στο άρθρο 9 του Bill of Rights (της αγγλικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων): «Η ελευθερία λόγου και οι συζητήσεις ενώπιον του Κοινοβουλίου ή οι εργασίες του δεν μπορούν να προσβληθούν ούτε να αμφισβητηθούν ενώπιον δικαστηρίου ή άλλου οργάνου εκτός του Κοινοβουλίου». Το προνόμιο ήταν αρχικά μια θεσμική ρύθμιση που ίσχυε σε περιορισμένο μόνο χώρο, διότι την εποχή εκείνη οι πολιτικές συζητήσεις διεξάγονταν ουσιαστικά μόνο εντός του Κοινοβουλίου. Η εξουσία του Κοινοβουλίου ήταν ανταγωνιστική της εξουσίας του μονάρχη, ο οποίος θεωρούσε τη δραστηριότητα του Κοινοβουλίου απειλή για τη θέση του: αυτός ήταν και ο λόγος για τις απόπειρές του να παρεμβαίνει στα τεκταινόμενα εντός του Κοινοβουλίου και για την αντίδραση του Κοινοβουλίου, η οποία οδήγησε στην καθιέρωση του εν λόγω προνομίου.

34. Σήμερα όμως, το πεδίο του πολιτικού λόγου και της πολιτικής αντιπαράθεσης σε ζητήματα δημόσιου ενδιαφέροντος είναι πολύ ευρύτερο. Ο δημόσιος χώρος έκφρασης έχει διευρυνθεί πάρα πολύ και περιλαμβάνει τα έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης και το Διαδίκτυο (Internet), εντός του οποίου τα άτομα λειτουργούν διαδραστικά και μετέχουν στον δημόσιο διάλογο. Ο ρόλος των μελών του Κοινοβουλίου ως φορέων και πρωτεργατών της πολιτικής αντιπαράθεσης

12 — Όπως εξέθεσε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην απόφαση Α. κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 17ης Δεκεμβρίου 2002, αριθ. 35373/97, *Recueil des arrêts et décisions* 2002-X, § 75, «ο σκοπός τον οποίο εξυπηρετεί η ασυλία των μελών του Κοινοβουλίου είναι η παροχή στα μέλη αυτά της δυνατότητας να διεξάγουν ουσιαστικές συζητήσεις και να εκπροσωπούν τις εκλογικές τους περιφέρειες σε ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος χωρίς να αναγκάζονται, λόγω του κινδύνου να λογοδοτήσουν ενώπιον δικαστηρίου ή άλλης δημόσιας αρχής, να περιορίζουν τις παρατηρήσεις τους ή να προσαρμόζουν τις γνώμες που διατυπώνουν».

13 — Limon, D., και McKay, W.R., *Erskine May's Treatise on The Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament*, Butterworths, 1997, σ. 69 επ., και Blackburn, R., και Kennon, A., *Griffith and Ryle on Parliament Functions, Practice and Procedures*, Sweet and Maxwell, 2003, σ. 126.

σε αυτό το ευρύ δημόσιο πεδίο είναι το ίδιο σημαντικό με τον ρόλο τους εντός των στενών ορίων του Κοινοβουλίου: η προσδοκία ότι τα μέλη του Κοινοβουλίου θα αναπτύξουν διάλογο με την κοινωνία των πολιτών και θα εκθέτουν τις ιδέες τους όχι μόνο εντός του Κοινοβουλίου, αλλά και στα διάφορα πεδία επικοινωνίας που παρέχει αυτή η κοινωνία των πολιτών, αποτελεί στοιχείο της σύγχρονης δημοκρατίας. Τολμώ μάλιστα να πω ότι ο σύγχρονος πολιτικός λόγος αρθρώνεται σε μεγάλο βαθμό εκτός Κοινοβουλίου. Πρόκειται για μια πραγματικότητα που δεν μπορούμε να αγνοήσουμε: θα την αγνοούσαμε όμως, αν δεχόμαστε την άποψη ότι το κοινοβουλευτικό πρόνομο προστατεύει μόνο τις δηλώσεις που πραγματοποιούνται εντός του ίδιου του Κοινοβουλίου.

35. Κατά συνέπεια, το κριτήριο με βάση το οποίο διαπιστώνεται ποιες δηλώσεις έχουν γίνει κατά την άσκηση των καθηκόντων του βουλευτή δεν μπορεί να έχει σχέση με τον χώρο της δήλωσης. Αν γινόταν δεκτό ότι η προστασία του άρθρου 9 του Πρωτοκόλλου ισχύει μόνο για τις δηλώσεις που γίνονται στο πλαίσιο των εργασιών εντός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, θα επρόκειτο για πολύ στενή ερμηνεία. Η δυνατότητα των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να μετέχουν στις συζητήσεις εντός του Κοινοβουλίου χωρίς τον φόβο δικαστικής δίωξης είναι εξίσου σημαντική με τη δυνατότητά τους να μετέχουν σε ευρύτερο δημόσιο διάλογο χωρίς τον φόβο αυτό. Με άλλα λόγια, αυτό που έχει σημασία για να καθοριστεί αν έχει εφαρμογή το άρθρο

9 του Πρωτοκόλλου είναι η *φύση* της δήλωσης του βουλευτή και όχι το *πού* έγινε η δήλωση¹⁴.

36. Αυτή η προσέγγιση του ζητήματος είναι σύμφωνη, κατά τη γνώμη μου, με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με τη σημασία του πολιτικού λόγου. Κατά πάγια νομολογία, για την ελευθερία έκφρασης ισχύει ο μέγιστος βαθμός προστασίας κατά το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τα δε εθνικά μέτρα που θίγουν την ελευθερία έκφρασης των πολιτικών απόψεων υπόκεινται στον αυστηρό έλεγχο του Δικαστηρίου του Στρασβούργου¹⁵. Το δικαστήριο αυτό έχει επεκτείνει την ενισχυμένη αυτή προστασία της πολιτικής έκφρασης, ώστε να καλύψει και άλλους τομείς δημόσιου ενδιαφέροντος¹⁶. Η λογική στην οποία στηρίζεται η προσέγγιση αυτή είναι ότι χρειάζεται να υπάρχει ένας ασφαλής χώρος για τον δημόσιο διάλογο, εντός του οποίου μπορεί να επιτρέπεται να αρθρώνεται λόγος που να έχει ακόμη και προσβλητικό ή υβριστικό περιεχόμενο, διότι ο λόγος αυτός είναι πολύ συχνά «η μόνη μορφή λόγου που μπορεί να διεγείρει την προσοχή, να ανατρέψει παραδοσιακές πεποιθήσεις και να

14 — Τόσο το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο όσο και η Επιτροπή υποστήριξαν ότι το τοπικό κριτήριο είναι ακατάλληλο και ότι η προστασία του άρθρου 9 του Πρωτοκόλλου ισχύει και για τις δηλώσεις που γίνονται εκτός Κοινοβουλίου, εφόσον έχουν σχέση με τις δραστηριότητες που ασκεί ο ευρωβουλευτής υπό την ιδιότητα του ευρωβουλευτή.

15 — ΕΔΔΑ, αποφάσεις Lingens κατά Αυστρίας της 8ης Ιουλίου 1986, σειρά Α αριθ. 103, Barfod κατά Δανίας της 22ας Φεβρουαρίου 1989, σειρά Α αριθ. 149, Castells κατά Ισπανίας της 23ης Απριλίου 1992, σειρά Α αριθ. 236, Schwabe κατά Αυστρίας της 28ης Αυγούστου 1992, σειρά Α αριθ. 242-Β, Oberschlick κατά Αυστρίας (αριθ. 1) της 23ης Μαΐου 1991, σειρά Α αριθ. 204, Lehieux και Isorni κατά Γαλλίας της 23ης Σεπτεμβρίου 1998, *Recueil des arrêts et décisions* 1998-VII. Βλ. επίσης τα εκτιθέμενα στο Loveland, I., *Political Libels: A Comparative Study*, Hart Publishing, 2000, σ. 107 επ.

16 — ΕΔΔΑ, απόφαση Thorgeirson κατά Ισλανδίας της 25ης Ιουνίου 1992, σειρά Α αριθ. 239, § 64: «στη νομολογία δεν απαντά κανείς δικαιολογητικό λόγος για τη διάκριση [...] μεταξύ πολιτικού διαλόγου και διαλόγου επί άλλων ζητημάτων δημόσιου ενδιαφέροντος».

ωθήσει τους ακροατές να αποδεχτούν ασυνήθιστους τρόπους ζωής»¹⁷. Στην προστασία και προαγωγή αυτού ακριβώς του είδους του πολιτικού λόγου αποσκοπούσε το άρθρο 9 του Πρωτοκόλλου, σε σχέση ιδίως με τις γνώμες που εκφράζουν τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

37. Ο κανόνας ότι το άρθρο 9 πρέπει να ερμηνεύεται ευρέως και να παρέχει ευρεία προστασία στα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου υπόκειται σε δύο περιορισμούς. Πρώτον, η επίμαχη στη συγκεκριμένη υπόθεση γνώμη πρέπει να αφορά σαφώς ζήτημα δημόσιου ενδιαφέροντος. Ενώ η δήλωση επί ζητήματος δημόσιου ενδιαφέροντος καλύπτεται από την απόλυτη ασυλία που κατοχυρώνει το άρθρο 9, ανεξάρτητα από το αν γίνεται εντός ή εκτός των χώρων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, οι ευρωβουλευτές δεν μπορούν να επικαλούνται την ασυλία αυτή όταν πρόκειται για υπόθεση ή διαφορά με άλλα άτομα, η οποία τους αφορά προσωπικά, αλλά δεν έχει ευρύτερη σημασία για το κοινωνικό σύνολο. Παρόμοια άποψη έχει διατυπώσει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε σχέση με τον βαθμό προστασίας των διαφόρων ειδών έκφρασης. Η δήλωση που δεν συμβάλλει σε διάλογο γενικού ενδιαφέροντος, μολονότι καλύπτεται από το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης, δεν μπορεί να προστατεύεται στον ίδιο βαθμό όπως ο πολιτικός λόγος και ο λόγος που αρθρώνεται σε άλλους τομείς γενικότερης σημασίας¹⁸. Επ' αυτού θέλω να είμαι σαφής: το ζήτημα αν μια τέτοια δήλωση συμβάλλει στον δημόσιο διάλογο δεν

κρίνεται από το ύφος, την ακρίβεια ή την ορθότητα της δήλωσης, αλλά από τη φύση του αντικειμένου της. Ακόμη και μια δυναμικά προσβλητική ή ανακριβής δήλωση μπορεί να προστατεύεται, αν εκφράζει συγκεκριμένη άποψη σε σχέση με ζήτημα δημόσιου ενδιαφέροντος. Τα δικαστήρια, όταν πρόκειται να εκτιμήσουν την ορθότητα και ακρίβεια μιας πολιτικής δήλωσης, δεν καλούνται να αντικαταστήσουν την άποψη του κοινού με τη δική τους άποψη.

38. Δεύτερον, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ της διατύπωσης ισχυρισμών κατά συγκεκριμένων ατόμων σχετικά με γεγονότα και της διατύπωσης γνωμών ή αξιολογικών κρίσεων¹⁹. Όπως δέχτηκε το ΕΔΔΑ, «ενώ τα γεγονότα μπορούν να αποδεικνύονται, η αλήθεια των αξιολογικών κρίσεων δεν είναι δυνατόν να αποδειχθεί. Η απαίτηση απόδειξης της αλήθειας μιας αξιολογικής κρίσης δεν είναι δυνατόν να ικανοποιηθεί και αντιβαίνει στην ίδια την ελευθερία έκφρασης, η οποία αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο του δικαιώματος που κατοχυρώνεται με το άρθρο 10»²⁰. Το μέλος του Κοινοβουλίου που διατυπώνει αξιολογική κρίση σε σχέση με ζήτημα γενικής σημασίας, ανεξάρτητα από το πόσο ενοχλητική ή προσβλητική θεωρούν ορισμένα άτομα τη δήλωση αυτή, θα πρέπει καταρχήν να μπορεί να επικαλείται την απόλυτη ασυλία. Το άρθρο 9 του Πρωτοκόλλου πάντως, το οποίο αναφέρεται ρητά στις «γνώμες», δεν καλύπτει τις δηλώσεις των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που περιέχουν αρνητικού περιεχομένου

17 — Post, R., *Constitutional Domains: Democracy, Community, Management*, Harvard University Press, 1995, σ. 139.

18 — Για παράδειγμα, με την απόφαση Hannover κατά Γερμανίας της 24ης Ιουνίου 2004, αριθ. 59320/00, *Recueil des arrêts et décisions* 2004-VI, το Δικαστήριο του Στρασβούργου δέχτηκε ότι για τη δημοσίευση των φωτογραφιών που έδειχναν την πριγκίπισσα Καρολίνα του Μονακό σε καθημερινές ασχολίες της, π.χ. να δειπνεί ή να πηγαίνει για ψώνια, ίσχυε κατά το άρθρο 10 της Σύμβασης μικρότερη προστασία από ό,τι ισχύει για τα δημοσιεύματα πολιτικού χαρακτήρα.

19 — Είναι αλήθεια ότι δεν είναι πάντοτε εύκολη η διάκριση μεταξύ αξιολογικών κρίσεων και δηλώσεων σχετικά με γεγονότα και ότι οι σχετικές αναλύσεις των διαφόρων δικαστών και θεωρητικών του δικαίου διαφέρουν. Εξακολουθεί πάντως να πρόκειται για την καλύτερη δυνατή διάκριση. Βλ. συναφώς τα εκτιθέμενα στο Post, R., *Constitutional Domains: Democracy, Community, Management*, Harvard University Press, 1995, σ. 153 επ.

20 — ΕΔΔΑ, απόφαση Feldek κατά Σλοβακίας της 12ης Οκτωβρίου 2001, αριθ. 29032/95, *Recueil des arrêts et décisions* 2001-VIII, § 75.

ισχυρισμούς για άλλα άτομα σχετικούς με γεγονότα. Για παράδειγμα, η δήλωση ότι κάποιος είναι ανίκανος και θα έπρεπε να παραιτηθεί από τη θέση του είναι μια μορφή αρνητικής κριτικής που, μολονότι είναι προσβλητική για τον ενδιαφερόμενο, αποτελεί έκφραση γνώμης και εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 9 του Πρωτοκόλλου. Ομοίως, για τις δηλώσεις που δεν απευθύνονται σε συγκεκριμένα άτομα, αλλά αποτελούν αντίθετα χαρακτηρισμούς για θεσμούς, πρέπει να ισχύει ευρεία προστασία. Χωρίς να θέλω να υπεισέλθω στα πραγματικά ζητήματα της υπό κρίση υπόθεσης, φρονώ ότι υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ των δηλώσεων που αφορούν συγκεκριμένους δικαστές και των δηλώσεων που αφορούν γενικά το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης. Το σύστημα αυτό αποτελεί σημαντική πτυχή του δημόσιου βίου και η διατύπωση απόψεων σχετικά με το σύστημα αυτό αφορά οπωσδήποτε τον πολιτικό διάλογο. Αντίθετα, η δήλωση ότι κάποιος, είτε δικαστής είτε οποιοσδήποτε άλλος, έχει υπεξαίρεσει δημόσια χρήματα ή δωροδοκείται αποτελεί ισχυρισμό σχετικό με πραγματικά περιστατικά, οπότε το άτομο που αφορά η δήλωση πρέπει να έχει τη δυνατότητα να προσφύγει στα δικαστήρια για να προασπίσει την τιμή του και ο δηλώσας θα πρέπει να κληθεί να αποδείξει την αλήθεια των ισχυρισμών του, ανεξάρτητα από το αν είναι μέλος του Κοινοβουλίου ή όχι.

39. Αυτή η διάκριση μεταξύ των δηλώσεων που περιέχουν γενικά αρνητικά σχόλια και των ισχυρισμών που διατυπώνονται κατά συγκεκριμένων ατόμων σχετικά με πραγματικά περιστατικά αποτελούσε το βασικό ζήτημα στην απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο του Στρασβούργου στην υπόθεση *Patrono, Cascini και Stefanelli κατά Ιταλίας*²¹, στην οποία αναφέρεται το *Corte*

Suprema di Cassazione με την αίτηση έκδοσης προδικαστικής απόφασης. Η υπόθεση αφορούσε δηλώσεις στις οποίες είχαν προβεί δύο μέλη του Κοινοβουλίου κατά ορισμένων δικαστών σε σχέση με την επαγγελματική τους συμπεριφορά κατά τη διάρκεια της απασχόλησής τους στη νομοθετική υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου τόνισε ότι οι καθών, οι βουλευτές, δεν είχαν εκφράσει γνώμες γενικού πολιτικού περιεχομένου επί της σχέσης μεταξύ της δικαστικής και της εκτελεστικής εξουσίας, αλλά είχαν καταλογίσει στους προσφεύγοντες δικαστές συγκεκριμένες πράξεις παράνομη συμπεριφοράς, για τις οποίες, κατά τους καθών, οι δικαστές αυτοί είχαν ποινική ευθύνη²². Το Δικαστήριο βέβαια αναφέρθηκε επίσης στο γεγονός ότι οι δηλώσεις έγιναν κατά τη διάρκεια συνέντευξης Τύπου και όχι εντός του νομοθετικού οργάνου, αλλά επρόκειτο για δευτερεύουσας σημασίας παρατήρηση. Ουδέποτε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει αποφανθεί ότι μια δήλωση δεν καλύπτεται από το κοινοβουλευτικό προνόμιο για τον λόγο και μόνο ότι πραγματοποιήθηκε εκτός των χώρων του Κοινοβουλίου.

40. Το συμπέρασμά μου είναι ότι το άρθρο 9 του Πρωτοκόλλου, το οποίο εγγυάται στα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου απόλυτη ασυλία σε σχέση με τις γνώμες που εκφράζουν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, πρέπει να ερμηνεύεται ευρέως. Το άρθρο αυτό καλύπτει τη διατύπωση γνώμων και αξιολογικών κρίσεων επί θεμάτων δημόσιου

22 — Βλ. § 62: «Οι καθών δεν εξέφρασαν πολιτικού περιεχομένου άποψη για τη σχέση μεταξύ της δικαστικής και της εκτελεστικής εξουσίας ή για το νομοσχέδιο που ρυθμίζει τις αιτήσεις για τη διενέργεια διαδικαστικών πράξεων, αλλά καταλόγισαν συγκεκριμένη παράνομη συμπεριφορά στους προσφεύγοντες. Στην περίπτωση αυτή δεν είναι δυνατόν να προβληθεί ως μόνη αιτιολογία για την άρνηση παροχής ένομης προστασίας ότι η διαφορά είναι πολιτικής φύσης ή έχει σχέση με πολιτική δραστηριότητα.»

21 — Απόφαση της 20ής Απριλίου 2006 αριθ. 10180/04.

και/ή πολιτικού ενδιαφέροντος, ανεξάρτητα από το αν οι γνώμες ή οι κρίσεις αυτές έχουν διατυπωθεί εντός ή εκτός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Οι γνώμες ή κρίσεις αυτές ενδέχεται να ενοχλούν ή να προσβάλλουν το ευρύ κοινό ή τα συγκεκριμένα άτομα τα οποία αφορούν άμεσα ή έμμεσα. Αντίθετα, δεν

επιτρέπεται η επίκληση του εν λόγω άρθρου σε σχέση με ισχυρισμούς που προβάλλονται σχετικά με γεγονότα που αφορούν συγκεκριμένο άτομο ή στο πλαίσιο ιδιωτικών υποθέσεων που δεν αφορούν θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος ή θέματα που αποτελούν αντικείμενο πολιτικού διαλόγου.

V — Πρόταση

41. Για τους λόγους που παρέθεσα παραπάνω, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει την εξής απάντηση στο Corte Suprema di Cassazione:

«Το εθνικό δικαστήριο ενώπιον του οποίου εκκρεμεί αγωγή κατά μέλους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ευρωβουλευτή) δεν είναι υποχρεωμένο να ζητήσει από το Κοινοβούλιο να διατυπώσει τη γνώμη του για το αν η επικρινόμενη συμπεριφορά καλύπτεται από την κοινοβουλευτική ασυλία, αν ο ενδιαφερόμενος ευρωβουλευτής δεν έχει κινήσει ο ίδιος τη διαδικασία του άρθρου 6, παράγραφος 3, του εσωτερικού κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο αφορά τις αιτήσεις των ευρωβουλευτών προς το Κοινοβούλιο που αποσκοπούν στην υπεράσπιση των προνομίων τους. Αν ο ενδιαφερόμενος ευρωβουλευτής έχει κινήσει τη διαδικασία και το Κοινοβούλιο έχει διατυπώσει τη γνώμη του σχετικά με την ασυλία του βουλευτή αυτού, η γνώμη αυτή δεν είναι δεσμευτική για το εθνικό δικαστήριο, αλλά θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη. Αν το εθνικό δικαστήριο έχει διαφορετική άποψη από το Κοινοβούλιο, ενδέχεται να είναι σκόπιμη η υποβολή στο Δικαστήριο αίτησης για την έκδοση προδικαστικής απόφασης. Αν όμως τα εθνικά δικαστήρια, σε παρόμοια υπόθεση που θα αφορούσε μέλος του εθνικού Κοινοβουλίου, ήταν υποχρεωμένα να δεχτούν τη γνώμη του εθνικού Κοινοβουλίου ή να υποβάλουν την υπόθεση στην κρίση ανώτερου δικαστηρίου, τότε έχουν την ίδια υποχρέωση και σε σχέση με τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και θα πρέπει είτε να τη δεχτούν είτε να υποβάλουν την υπόθεση στην κρίση του Δικαστηρίου, πράγμα που εναπόκειται στην κρίση του εθνικού δικαστηρίου.»